

Enis Maci

SLADOLEDARNA EVROPA

Eseji

prevedli

Urška Brodar,
Urban Šrampf, Irena Smodiš,
Barbara Krivec, Tajda Liplin Šerbetar,
Živa Simonišek, Ilda Šećkanović,
Luka Šintler Povše, Dominika Tomanović

*Prevod je rezultat projekta Kolektivno prevajanje,
ki je potekal pod okriljem Goethe-Instituta Ljubljana.*

DEVICE

Nekaj relevantnih aksiomov:

- 1) Osvoboditev ženske se odvija ob orožju.
- 2) Orožje je zavrnitev.
- 3) Virginitiy means refusing to be fucked.
- 4) Orožje je par hlač, ni prijazen obraz, je: AK 47.
- 5) Orožje je tvoja volja: trdna kot Kruppovo jeklo, mehka kot tvoja pička.
- 6) Orožje je fanfara, zatrobi k spopadu, in spopad je posledica zavrnitev, nezavrnljiva.

Moja mama zna v 60 sekundah razstaviti, naoljiti in znova sestaviti puškomitraljez. Moj oče seveda tudi.

Mama vsake toliko zavzdihne, reče, da so se časi spremenili, ni več tako kot prej, ko ji je moj oče brez pritoževanja nesel kalašnikovko v hrib, kadar je sopihala. Danes ji jo sicer še nosi, ampak tudi on sopiha.

Ko sem bila mlajša, smo poleti čas zabijali z listanjem po albumih s fotografijami. Od 1968 do 1991: črno-bele fotke, valovito štancane, rahlo porumenele, delovale so kot iz druge svetovne vojne. V ušesu stavek: Dedek ni bil morilec. In jaz dopolnim: Bil je fotogeničen vojak Wehrmachta. Da so svetovni modni trendi sem prispeli s tridesetletno zamudo, je naredilo svoje, moj stric je še leta 1989 svoje nasprotovanje lahko izražal s tem, da si je puščal lase preko zgornjih robov ušes, in na ilegalnih zabavah v študentskih domovih so se vrtela podkrila.

Na fotkah so se torej v fotoaparatu smehljale okroglične študentke in študenti v škatlastih uniformah (Huga Bossa žal niso uspeli angažirati), orožje jim je ležerno viselo čez ramo ali pa so ga postavili predse. Nekaj ljudi sem prepoznala: svoje starše, njuni poročni priči, žensko, ki je prejšnje poletje prišla na kavo in mi podarila lip glos znamke Banana Republic. Mama je pokazala na vsakega posebej in rekla: Ta zdaj živi v Kanadi, ta tudi, ta se je lani vrnila iz Italije, ta je profesor na Japonskem in poročen z Japonko – premor, to je nenavadno –, ta je zdaj profesor matematike, ta ima kavarno v Blloku, ta živi v Angliji, to je mož pretepel skoraj do smrti, to je on, spet živi pri mami, ta je razdrla zaroko s temle, da se je potem poročila s tem, in predstavljala sem si, kako se je v nekem drugem stanovanju v mestu neka druga najstnica z mamom sklanjala nad album, in njena mama je rekla: In ta je zdaj v Nemčiji, in počasi pokimala, od spodaj navzgor, kot bi hotela reči ne ali ji vzeti mero.

Fanfara zatrobi pesem, poje: Gorje meni, ah!, poje: Poljska še ni izgubljena!, poje: Česar se Janezek ne nauči, tega Janez ne zna, besni.

Besnenje je vednost, da je mirovanje smrt in da je rešitev v pustošenju.

Hlače nosim z milino, kot angel, ki si na ramo oprta orožje.

This was not a puerile virginity defined by fear or effeminacy. This was a rebel virginity harmonious with the deepest values of resistance to any political despotism.

ANDREA DWORKIN, *INTERCOURSE*

V sladoledarni Evropa smo punce kot vedno dobile vsaka dve kepici ali limonin ledeni čaj. Obnašala sem se nevpadljivo, brez razloga preplašena, medtem ko je mama pila kavo s prijateljico Bleto, ki bi jo zaradi nevsiljivih oblačil, podočnjakov, globokih kot jarek, lahko imeli za precej izdelano Francozinjo, ki jo je, pri petintridesetih, šele pred nekaj tedni na blagajni v supermarketu Rewe, v eni od njenih treh služb torej, doletela možganska kap. S stoično mirnostjo, kot se reče, je zaradi nenavadnega glavobola šele po službi šla k zdravniku, ta pa jo je nemudoma poslal v bolnišnico,

od koder se je še isti večer sama odpustila, ker denar ne pada z neba, kot je rekla, s tem da je rekla seveda nekaj drugega, s tem da je vse to seveda prosto prevedeno, kot je torej rekla, in pocuzala cigareto, lakomno in odločno, pocuzala kot dojenček, pocuzala, kot bi upala, da bo na drugem koncu našla nekaj pomembnega.

Bleta torej in njeni hčerki in moja mama in jaz smo sedele v naši sladoledarni Evropa, obljubljeni. Bleta je z žličko zajemala peno s kapučina in kadila, karkoli je počela, je zraven kadila, tako kot navsezadnje celo lastnica – zelo visoka, zelo vitka Jugoslovanka v zelo visokih petah in z zelo urejeno frizuro –, tako kot celo lastnica, medtem ko je v kornete nalagala sladoled in postrani gledala vse, ki niso bili stalni gostje. Me smo bile stalne gostje, in kot vedno sta si Bleta in moja mama prišepetavali odobravalno besede o dolginkinem stilu, kot bi jima kdo preprečeval, da nosita neudobne čevlje in grdo gledata.

V sladoledarni Evropa je torej Bleta s plosko roko, z dlanjo, obrnjeno navzgor, pokazala na mojo mamo in zavpila: Poglejte si jo, dobro si jo pogledjte, in pogledale smo, ona pa je nadaljevala: Kakšna burrneshë.

Navdušeno je hvalila mojo mamo in zraven mahala s pokajenim čikom, dokler ji ga starejša hčerka ni vzela iz roke in ga ugasnila.

Seveda ji je moja mama kompliment vrnila.

In takoj sem vedela, ne da bi mi kdorkoli kadarkoli razložil, kaj je moškinja, takoj sem vedela, že samo zaradi slovnice, da so to lahko le ženske, da je to nekaj, kar je v svoji docela neizgovorjeni silovitosti boljše

kot vse, kar bi moški lahko bil, zato sem torej svečano pokimala, preden sem z roza slamico do dna posrkala pločevinko san benedetta.

Poleg tega:

Prvi lager, v katerega žensko internirajo, je spalni lager.

Pripovedovanje fabule je načeloma nasilno.

Sovražnike privabimo kot sicer le plen, ampak biti plen je v naravi ženske, kar pomeni: onesposobljene za boj, kar pomeni: neoborožene ženske.

Sovražnika še bolj kot odloženo orožje privabi: prostovoljen zadržek.

Na stara leta je moja babica odkrila feminizem. Pod senčnikom mi je pojasnila, da vsekakor odobrava sodobni razvoj, da se ne poročiš in nimaš otrok kar s prvim moškim, ki ga ljubiš, da se ji zdi dobro, da prasca, če si v dvomih, daš na čevelj, da se lahko konec koncev na svojih napakah učiš, dobiš še en, drugi poskus. Ampak, babi, sem naslovila očitno odprto vprašanje: Po koliko moških si pa potem lahka ženska? Sedela je pod senčnikom, mežikala v zahajajoče sonce, si

cufala bikini, razmišljala in odgovorila: Treh. Ja, trije so pa že eden preveč, mislim, nihče ne naredi iste napake dvakrat. Ko si enkrat pri treh, so četrti, peti, šesti mala malica, in na neki točki pač postaneš volilna skrinjica, le da ni rekla volilna skrinjica, ampak kuti votimi, in kdor je videla, kako so tam potekale prve volitve, ve: imeli so kozarec z belimi kroglicami in volilno škatlo; če si podpiral kandidaturo, si kroglico položil v škatlo, če se s kandidaturo nisi strinjal, si kroglico vrgel v koš za smeti, dobra v lonček, slaba v kljunček, javni postopek.

In dalje:

Because she found a way to bypass male desire, Joan [of Arc]'s story illuminates and clarifies to what degree male desire determines a woman's possibilities in life: how far, how fast, where, when, and how she can move; by what means; what activities she can engage in; how circumscribed her physical freedom is; the total subjugation of her physical form and freedom to what men want from her.

Ne tiči v zaprti ustanovi in samostanu zaman koren stan?

Je svet zaščiten pred oskrbovankami ali nasprotno oskrbovanke pred svetom? Je njihova deviškost to,

čemur rečemo prelomljena obljuba? V čem je narava njihovega upora? Katerim mejam so se zavezale?

Podobno kot pri cepljeni jablani se zdi, da so te ženske svojo avtonomijo obrezale, da bi bolje uspevala.

Samo s simboličnim prestopom v moški spol se je ženska v **plemenskih** družbah jugovzhodne Evrope lahko izmuznila dogovorjeni poroki [jaz bi rekla, da je ženska lahko patriarhatu, pa četudi brutalno, prekrižala načrte, kot je bilo drugod v tistem času mogoče kvečjemu z vstopom v – no? – samostan]. S tem, da je od takrat naprej živela kot **moški** moškinja, je sebi in svoji družini prihranila onečaščenje, do katerega bi sicer neizbežno prišlo s prelomom poročne zaobljube. Drugi pomemben razlog za življenje kot zaprisežena devica je bila odsotnost moške glave družine, zaradi česar ženske v družini niso bile zaščitene, dotična družina pa poleg tega ni imela niti sedeža v svetu skupnosti **plemena**. Če nobeden od sinov ni mogel prevzeti nasledstva, je to mesto prevzela samska hči, živela kot moški in bila glava družine. Pomanjkanje moških družinskih članov je v **plemenskih** družbah jugovzhodne Evrope izviral iz zelo razširjenega krvnega maščevanja, s katerim so pogosto iztrebili vse moške člane neke družine. S tem, ko je zaprisežena devica stopila na čelo družine, je bil problem rešen vsaj za eno generacijo. Obstanek družine pa je bil zagotovljen

le, če so živeli še mladoletni fantje, ki so pozneje lahko stopili na mesto svoje tete.

WIKIPEDIJA, GESLO: ZAPRISEŽENA DEVICA

In še:

No woman can want freedom and have it dignified. The clothes made [Joan's] life of high adventure and martial brilliance possible; she needed them, a sword, a horse, a banner, a king, a cause, all of which she got with an intransigence that is the mark of genius. The male clothing – the signifier and the enabler, signifying rebellion, enabling action – became the emblem of her distinct integrity for those who hated her.

[Joan's male clothing] characterized her virginity as militant: hostile to men who would want her for sex and hostile to female status altogether. The Inquisition did not honor Joan's virginity: it was barely mentioned at her trial, except by her. The Inquisition did not accept Joan's virginity as evidence of her love of God as it would indisputably accept virginity in feminine dress.

Kaj je prednost norne v primerjavi z nuno? Se sposobnosti poznavanja usode ne pripisuje vedno devicam, glej!, Veleda, glej!, Pitija, ki se imenuje tudi: Pytja, vprašanje.

Izgubljanju deviškosti se popolnoma po krivici reče tudi izguba nedolžnosti. Kdo se spominja časa nedotaknjenosti?

Izgubiti nedolžnost pomeni: postati nezaljubljen, glede stvari.

Kaj je deviškost? Na začetku je prepričanje, da se ženska spremeni, če spi z moškim, kar je čisto preveč netačno. Bolj točno je, da je sprememba nekaj, oziroma če vse poteka korektno, zgodovinsko gledano mora biti nekaj, kar se naredi ženski, kar se je tiče v tolikšni meri, kot se moškega ne tiče. Bolj točno je, da je treba prisotnost moškega v njej, v njenem telesu, razumeti kot obleganje, da jo je, ne glede na to, kako prostovoljno se zgodi, vedno treba razumeti kot neprostovoljno oziroma jo je zgodovinsko gledano treba tako razumeti. Bolj točno je, da moški s svojo prisotnostjo v njej nacefra nepopravljivo rano, in ta rana se imenuje pička, kajti spol ženske nepofukan ne obstaja. Gre za – in vem, da to ni nič novega, ampak tega ne moreš dovolj pogosto izreči –, gre za luknjo, v katero se nepovabljen ugnezdíš, ne kot lastovka, temveč kot parazit.

Orožje je naprava, ki prerazporedi rodne sposobnosti. Raste iz teles in dreves, iz enačb in števil, ki so prav tako telesa.

Dokler je ona in res samo ona sposobna rojevanja, je ženska pod jarmom boga in moškega. Osvoboditev se lahko doseže – in če je to zares tragično, naj

presodijo drugi – le z neodgovornostjo, ali drugače: z odpovedjo predvideni odgovornosti, z odločitvijo za druge, nič manj stare dolžnosti.

Napeto torej pričakujemo globalno uvedbo tistega polimernega gela, ki ga bodo pod lokalno anestezijo, po majhnem rezu v mošnjo moškemu ali vsem ostalim, ki razpolagajo z njo, vbrizgali v semenovod in s tem preprečili pretok semena skozi le-tega. Če se obravnavana oseba vendarle želi spet razmnoževati, se postopek ponovi, le da se namesto polimera vbrizga raztopino kuhinjske soli, ki semenovod izpere in znova vzpostavi sposobnost spočetja. Zaradi izjemnega razmerja med ceno in kakovostjo in presenetljivega pomanjkanja stranskih učinkov je ta postopek na indijskem podeželju že uspešnica, potem ko si je zdravnik, ki ga je iznašel, z osvežujoče normalno, etično korektno potezo prvi dal v mošnjo vbrizgati malo plastike.

Veličastna bo prihodnost, če bomo le dopustili.

Kot potomec bogate kmečke družine, namreč eden od veleposestnikov, ki so jim v Osmanskem cesarstvu podelili gosposki naziv beg, po vojni pa so jih sistematično razlastili, izgnali in jim preprečili možnost izobrazbe in družbenega napredovanja, moj dedek kljub meščanskemu umevanju samega sebe ni študiral, temveč se je izučil za zemljemerca. Delovnemu

taborišču je ubežal marsikdo iz njegove široko razvejane družine, s tem pa tudi on, otrok, zlasti po zaslugi bratranca Meleqija, angela. Meleq in njegov brat Zini sta se med vojno – na žalost njune družine, ki je simpatizirala z Nacionalno fronto, kolaboracijo z nacisti, katere cilj je bil stvarjenje »etnične« albanske nacionalne države, preprečitev komunizma, družine, ki ni bila povsem nenaklonjena ohranjanju svojega bogastva, na žalost njune neprijetne družine torej – kmalu pridružila partizanom. Pol leta pred osvoboditvijo je Wehrmacht obkolil Meleqijevo četo. Da bi večini omogočili pobeg, je bilo nujno – tako je izročilo prišlo do dedka in od njega k nam, mogoče olepšano, po drugi strani pa so to potrdili tudi drugi družinski člani, vključno z babico, ki se vztrajno upira herojski folklori; morda pa je vseeno res ali pa deloma res ali pa načeloma res, in to je pač to, za kar gre – bilo je vsekakor nujno, da je eden od partizanov ostal v kritju, streljal na sovražnike in pri tem podlegel. V moji predstavi ni imel pri sebi neke bedne manliherice, temveč mogočen, na ogromen stativ pritrjen mitraljez, pasovi za naboje so z njega kar bingljali, kot v *Apocalypse Now*, le da je šlo za pravično vojno. Izbran je bil Meleq, svojo nalogo je dobro opravil, ostali so preživeli, sam pa je umrl v toči nemških krogel, pozneje je bil razglašen za narodnega heroja in zdaj je bil zgodovinski lik, na katerega se je v prošnjah za pomoč, naslovljenih na partijo, sklicevala vsa rodbina, ko je šlo za to, da bi smeli ostati v mestu ali začeti šolanje.

Nekaj pa je do nekega zelo zgodnjega poletnega jutra, imela sem približno deset let, ostalo popolnoma prezrto: dva dni po Meleqijevi smrti je padel tudi Zini, ostale so samo njune sestre, ki so se ena za drugo poročile. Oče je bil mrtev, mati stara, staromodna in predvsem vseeno premlada, da bi naprej živela za zaprtimi hišnimi vrati (kot se reče, še eden teh pojmov, ki jih nihče ni pojasnil, ki so bili po sili razmer samoumevni). Najmlajša od sester je torej »oblekla hlače«, kot mi je babica pozneje zarotniško prišepnila, kot bi bilo s tem povedano vse.

Tega zgodnjega jutra, ura je bila mogoče sedem, vse je še spalo, razen mojih starih staršev, kajti babica je dedku točno ob šestih postregla šest pečenih jajc, ki jih je, tako kot vsako jutro, zmazal in se potem odpravil v kavabar Diamant k svojemu kolegu soimenjaku, pozneje pa v trgovino, majhno špelunko, ki jo je oddajal neki gospe, ki je tam pekla in prodajala mesne polpete, in kjer je on, upokojenec, samo molče sedel pod senčnikom in se »brignal za posel«, kot je temu pravil – tega zgodnjega jutra sem torej spala na kavču v sprejemnici, ki je bila v uporabi samo, kadar je prišel kdo na obisk. Naenkrat je babica sunkovito odprla vrata in oznanila, naj si oblečem nekaj spodobnega. Triumfirala je, saj me je že leta svarila, da ne smem nikoli, pa naj bo še tako vroče, spati v spodnjem perilu, kaj, če se kdo *oglas*i?

Pred vrati je stala, si brisala čevlje ob predpražnik, s spetimi sivimi lasmi in očali à la Helmut Kohl, v črni srajci in moških črnih hlačah, z meni tako domačo stabilno dedkovo postavo in bolj neobičajna kot kar-

koli, kar sem kdaj videla, Meleqijeva neporočena sestra Gano.

Babica je bila čisto iz sebe. Na silo prijazno ji je Gano preprečila, da bi takoj vse zbudila. Vzravnano sem sedela na črnem usnjenem kavču, babica je vpila, da takšna ne morem stopiti Gano pred oči. Ne teti Gano, kar bi bilo povsem logično, konec koncev ne le da jih je štela vsaj osemdeset, ampak je bila dejansko moja stara teta. Umij si obraz, je ukazala babica, in sem šla in se umila in Gano prinesla težko kristalno skledo s sladkarijami, ki jih je večkrat odklonila, potem pa je seveda le vzela karamelo, kot da bi Gano kdaj prekršila kakršenkoli bonton, konec koncev je bila ženska, ki, povsem predana bontonu, to že desetletja ni več bila. Znakov, ki bi kazali na to, ni pri-manjkovalo. Najbolj očiten: hlače. Potem: ni ponujala pomoči. Ni šla pogledat k babici v kuhinjo. Ni govorila nobenih reči, ki jih ena ženska govori drugi. Samo sedela je tam, z razkrečenimi nogami, z obema rokama na naslonjalih fotelja, na katerem je sicer sedel samo dedek. Govorila je glasno, v prostoru je zazevala razpoka, ki je bila najprej špranja, nato jarek, konec koncev pa: žrelo, globel, in Ganino govorjenje živi pesek.

Nobena ženska ni zvenela tako, kot je zvenela Gano, in tudi noben moški, in vendar je tam sedela kot kakšen in se vedla kot kakšen, najbolj presenetljivo pa je bilo, da je babica z njo tudi govorila tako, kot bi bila kakšen.

Kljub vsemu so me najbolj iritirali njeni dolgi lasje. Bilo je, kot da se Gano ne bi mogla odločiti, in to je name naredilo gromozanski vtis.

Usedla se je in govorila o naporni avtobusni vožnji, zaradi katere je, da bi se pri svojih letih izognila opoldanski vročini, sploh prišla tako zgodaj, govorila o prometu, o svojem bratrancu, mojem dedku, in čez nekaj časa segla proti srcu in iz srajčnega žepa potegnila cigarete. Znamko sem pozabila. Ko je babica zaslišala škrtanje vžigalnika, je kot navita iz kuhinje priletela s pepelnikom. Osupnila sem. Še nikoli nisem videla tako stare ženske kaditi. Nasploh si v tem stanovanju nihče ni drznil kaditi in si s tem nakopati jeze moje babice. Mogoče je bil to trenutek, v katerem se je odločilo, da bom tudi jaz kadilka. Univerzum, kot sem ga poznala, in njegova podkategorija, univerzum poletnih počitnic, kot sem ga poznala, sta se za pol metra zamaknila. Tako sem debelo gledala, dokler ni Gano rekla, naj se raje presedem malo bolj stran, da dim ni dober za otroke, in nemo sem ubogala.

AVTOR SE MOTI

Tema

Pesnik sem. Zato sem zanimiv.

O tem pišem.

O ostalem tudi – če se ubesedi.

VLADIMIR MAJAKOVSKI,
KAKO NAREDIŠ VERZE? JAZ SAM

Sedela sva v Spreegoldu, na vogalu ulic Stargarder in Schönhauser, in jedla veganski orehov kolač. Pila sem kapučino, gospod Scherstjanoi pa je pil amerikano, ki ga je naročil skozi stisnjene zobe, potem ko pri natakariči »normalna kava« ni šla skozi. Vsako sedišče je imelo svojo vtičnico. Poleg tega je bila na vsakem mestu papirnata podloga, na kateri so bila obkrožena mesta za »plate«, »first drink« in »second drink«. Rekla sem, da rade volje pridem do Prenzlauer Berga, še vedno sem bila brez sape od dolge vožnje, nekje pri Siegessäuleju sem narobe zavila. Gospod Scherstjanoi je takoj predlagal ta lokal, kjer, kot se mi je zdaj posvetilo, tako kot jaz, ni bil še nikoli. Jedla sva. Gospod Scherstjanoi ima zelo svetle oči, ne modre, prej prosojne, kot deževno vreme. Ko sem priznala, da ne študiram več medicine, se je naslonil nazaj in dolgo in žalostno zrl v točko za mojo desno ramo. Potem je rekel: Ampak pomislite na Čehova, Bulgakova.

Zagotovila sem mu, da nikoli ne razmišljam o ničemer drugem. Mudilo se nama je iz kavarne, sprehodila sva se naokoli. Pripovedoval mi je o Jochenu, »on je bil moj prvi fant v Berlinu«, o Jochenu, ki mu je bilo pravzaprav ime Joachim, ki so mu nekateri pravili tudi Achim, on, Scherstjanoi, pa Jaschka. Jochen, ki ga je spoznal v začetku osemdesetih let, ko se je Scherstjanoi iz rudnogorskega Aueja preselil v Vzhodni Berlin, Jochen, ki je bil kot slikar član Društva upodablajočih umetnosti NDR in je kot tak v tistih dneh zaprosil za dovoljenje, da bi si v Zahodnem Berlinu ogledal slike Maxa Beckmanna. Na presenečenje vseh so mu prošnjo odobrili in Jochen se je odpravil do mejnega prehoda Friedrichstraße, na drugi strani katerega ga ni čakala samo Quappi s tistim njenim papagajem, temveč tudi ves zlati Zahod – območje, na katerega še nikoli ni stopil. Zvečer se je Jochen spet vrnil, s čimer Scherstjanoi ni ravno računal. Jochen je bil, kot bi danes rekli, popolnoma underwhelmed, kar se Zahoda tiče. O njem ni izgubil veliko besed. Ko ga je Scherstjanoi vprašal, ali ni pomislil na to, da bi odšel, na to, da bi ostal tam, je menil: Rad bi živel v Prenzlauer Bergu in slikal soljudi. Enis, to je rekel, soljudi, razumete, je rekel Scherstjanoi in nadaljeval: Jaz bi takoj odšel. Poln kurac sem imel socializma, Jochen pa ne, ne, in zdaj je Jochen mrtev, in vesel sem zanj, da mu tega tukaj ni več treba doživeti, je nadaljeval Scherstjanoi in na glas prebral nekaj reklamnih tabel: Nguyen Sushi, Fitness First, Mexican Food, E-Cigareta 24 Berlin, Toner-Dumping, Sans Souci parket, Osnovna šola Thomasa Manna, OiShii-

-Hotdogs, city-room Berlin Apartments intakodalje. Spraševala sem se, če je tudi Scherstjanoi zgodbo Buddenbrookov spoznal kot parabolo o degeneraciji buržoazne družine, ki je enako odtujena od produkcijskih sredstev kot od delavk. Zidovi Osnovne šole Thomasa Manna so bili svetlo rumeni, nehote sem z jezikom oplazila svoje kočnike, ko sta se mimo naju prerinili sitni blondinki privzdignjenih nosov, četrta je kar pulzirala od vitalnosti, bila je: čista življenjska radost.

Vsako jutro gredo v službo,
mešajo cement, vlačijo kamne na kup,
zidajo mesto, ki pa nikoli ne bo mesto,
zidajo spomenik svoji osamljenosti.

JOSIF BRODSKI, *GLAGOLI*

Pri gospodu Scherstjanoiu smo se morali naučiti, kaj je vizualna poezija. Kaj smo se še naučili: kaj ni. Kdo so njegovi maliki, kot pravi, in zakaj. Kdo pomeni obsesijo in kaj zastranitev. In kako lahko zmeraj, in naj je to še tako neverjetno, v rokah zadržiš rdeče niti zgodbe, ne čisto nepodobno Šeherezadi. Šlo je za Schwittersa in Hausmanna, Pounda in Marinettija, Hlebnikova in Brodskega, Müllerja in Arpa, Harmsa in Herrndorfa, in zmeraj zmeraj znova je šlo za Majakovskega, popolnoma upravičeno seveda. Prvič sem doumela vprašanja po vetru in znakih, ki ga naznanjajo. Mislila sem – bolj predrzno se skoraj ne da –, da razumem, za kaj gre pri vojni v Ukrajini, in razumela sem svoje starše, vsaj precej bolje. Vsak teden

sem bila na tem, da se izpišem iz seminarja, ker nisem hotela več prenašati te gore informacij in divjanja. To bi bila napaka. Končno sem kraj, kjer sem študirala, razumela kot historično entiteto in videla sem, kako Ronald M. Scherniakau straši po hodnikih. Sposodila sem si pesmi Elke Erb in Helge M. Novak. O Sarah Kirsch imam še vedno bolj slabo mnenje, mislim, da bi morala ostati pri Ingrid Helli Irmeline, za vse drugo jo je lahko sram. Vsak teden je Scherstjanoi vsaj enkrat omenil umetnika in pesnika Carlfriedricha Clausa, ampak jaz sem imela druge probleme, nisem uspela prebrati vsega, in to sem obžalovala, kajti če je šlo verjeti Scherstjanoi, in to je šlo, potem je bil Claus preprosto vse: komunist, eremit, modrec – stodvajset-procentnež.

La parole est une hystérie qui relève de la frustration qui par ailleurs la compense. Vous êtes si loin. Soyez sage – planant – à bientôt –

SOPHIE PODOLSKI, *LE PAYS OÙ TOUT EST PERMIS*

Odpeljala sem se v Hannover, da bi obiskala Darjo. Ona je moja najstarejša prijateljica. Ponavadi sediva v kuhinji, umazani krožniki se kopičijo v pečici, polne vreče smeti pod koritom, pijeja Yogi čaj in pozorno prebirava aforizme, kadiva in kadiva in stanovanje zapustiva samo zaradi nakupa in kratkega sprehoda na vrvici. Pred centrom Ihme ponavadi sedeva na klop in Darja razlaga o lepoti montažnih blokov v večernem soncu, o sosedih, ki ti ob vselitvi iz dvigala ukradejo pohištvo in se delajo, da so mislili, da gre za ko-

sovni odpad, o obveznih betonskih mizah za namizni tenis, na katerih se dobivajo, kot so se nekoč, v neki državi pred našim časom, dobivali Beate in Uweti, o velikih tragedijah, solidarnosti in radosti in gromozanskih balkonih v 17. nadstropju, in sediva na klopci in pijeva penino rotkäppchen in opazujeva, kako se v centru Ihme prižiga luč za lučjo, rumene svetilke in modri televizorji.

Na poti v Hannover sem prebiralala zbirko kratkih zgodb Roberta Bolaña *Morilske kurbe*. V zgodbi *Vagabundiranje po Franciji in Belgiji*, kjer Bolaňov alter ego B, čilski pesnik iz Mehike, pohaja po francoskih in belgijskih antikvariatih, da bi našel neznane idole svoje mladosti, piše na strani 78:

[...] odpravi se na pohod po antikvariatih in najde enega na Rue du Vieux Colombier, kjer odkrije star izvod časopisa ‚Luna Park‘, številka 2, monografija na temo tipografije ali črkovne grafike, s teksti ali risbami (tekst je risba in obratno) Roberta Altmanna, Frédérica Baala, Rolanda Barthesa, Jacquesa Callona, Carlfriedricha Clausa, Mirthe Dermisache, Christiana Dotremonta, Pierra Guyotata, Briona Gysina, Henrija Lefebvra in Sophie Podolski.

Časopis izhaja ali je izhajal trikrat na leto pod taktirko Marca Dachyja, izdan je bil v Bruslju pri TRAN-SédITION in ima ali je imel svoj poslovni sedež na Rue Henry van Zuylen št. 59. Roberto Altmann je bil svoj čas slaven umetnik. Kdo se danes spomni Roberta Altmanna? Enako velja za Carlfriedricha Clausa. Pierre Guyotat je bil omembe vreden pisatelj. Ampak

omembe vreden še ne pomeni enako kot spomina vreden. Dejansko si je B želel, da bi bil tak kot Guyotat, ob nekem drugem času, ko je bil B mlad in je bral Guyotatova dela. Plešast, sočen in močen Guyotat. Guyotat, ki bi vsaki ženski v mraku kake chambre de bonne takoj zlezel v hlačke. Mirthe Dermisache se ne spomni, ampak njeno ime mu nekaj pove, verjetno lepa ženska, prav gotovo elegantna ženska. Sophie Podolski je bila pesnica, ki sta jo on in njegov prijatelj L spoštovala še iz Mehike (človek bi lahko rekel, celo ljubila), ko sta B in L tam živela in bila komaj starejša od dvajsetih let. Roland Barthes, no prav, vsak ve, kdo je Roland Barthes. O Dotremontu so mu bežno znane nekatere stvari, mogoče je bral njegove pesmi v kakšni izgubljeni antologiji. Brion Gysin je bil Burroughsov prijatelj, ki mu je dal idejo o cut-upsih. In končno Henri Lefebvre. B Lefebvra sploh ne pozna. On je edini, ki ga sploh ne pozna, in čigar ime tam v tistem antikvariatu nenadoma zažari kot vžigalica v temni sobi. Vsaj B to občuti tako.

»Tekst je risba in obratno« je seveda ravno ta definicija vizualne poezije, ki je po občutku pravilna, ker je pravilna, ki pa pri Scherstjanoiu v vsej svoji preprostosti vsaj pri seminarju ne bi šla skozi, ker se za takšnim stavkom čisto preprosto lahko skrije, da si mogoče razumel, ne pa tudi razumel.

Prebrala sem torej to stran in pomislila na Scherstjanoia. Če ne bi imela pojma o Carlfriedrichu Clausu,

bi sklepal, da je večina avtoric na tej strani izmišljenih, fiction, non-fiction pa vse to, ampak seveda sem bila bolje poučena. Stare izdaje *Luna Parka* lahko, kot sem medtem izvedela, še danes nabaviš na Amazonu, ampak omenjene očitno ni med njimi. V IC-ju je bila internetna povezava na mojem telefonu slaba. Vseeno sem poskusila poguglati vsako od pesnic. Sprevodnik, poosebljena zguba velike zgodbe o uspehu Nemških železnic, ki se je seveda začela na tirih v koncentracijska taborišča, sprevodnik, odkar je podjetje šlo na borzo, najprej degradiran zgolj v trgalca kart, je zdaj postal še prodajalec kave. Ta je torej prišel mimo in nam potnikom ponudil kavo Lavazza v skodelici z dulcem z novo tehnologijo natakanja, pristala sem, sprevodnik je šel dalje, ne da bi poskeniral mojo kartico zvestobe. Srebrno se sveti in vzbuja zaupanje, in z njo imam dostop do vseh VIP-čakalnic Nemških železnic po državi – da ta status naredi vtis, sem še predobro razumela. Torej sem pila in v telefon tipkala mejl Scherstjanoi, hvala za super seminar, pomislila sem na vas, ker sem pri Bolaňu naletela na Clausa, prilagam fotografijo strani 78, lepe pozdrave iz Hannovera (kjer pa sploh še nisem bila), Enis; mimo mene je brzela Spodnjesaška nižina, šlo je za drugo najbolj dolgočasno železniško traso Nemčije, podsega jo samo še odsek Leipzig–Berlin skozi Luthrovo mesto Wittenberg.

Nekaj dni kasneje je Scherstjanoi odgovoril. Šlo je za prijazen mejl, v njem stavki kakor tile:

[...]

SP: Andréja Bretona je navdihnil psihoterapevt Pierre Janet in tako se je domislil *écriture automatique*.

[...]

Leta 1982 sem na mednarodni razstavi knjižne umetnosti IBA-82 v Leipzigu spoznal Carlfriedricha Clausa. V Katalogu figura 3 (Založba Umetnosti v Dresdnu, moje prvo sodelovanje pri umetniškem katalogu ...) je bilo zastopanih mnogo Belgijcev, mnogo jih je poznalo Clausa, med njimi so bila prikazana vizualna dela Sophie Podolski (shizofrenija in samomor v zgodnjih dvajsetih). Mnogo slik v Moritzbasteiu. Spomnile so me na to. Spomnim se tega.

[...]

Mnogo je mrtvih. Je to mogoče?
Claus in Mayer sta mrtva. Pierre Garnier in Podolski, Dotremont in Bernard Heidsieck ...

Proti sem, nekaj imam proti. Mrtvi to vedo.

[...]

Avtor se moti.

Ve vsak, kdo je bil/je Barthes?
Kdo je bil/je Claus?

Brez teh vprašanj lahko dobro živiš dalje.

[...]

In potem mi je poslal naslovnico omenjenega IBA-kataloga, pesem Sophie Podolski in mejl, ki ni vseboval drugega kot besede in številke v velikosti 24:

Roberto Bolaño 1953–2003

Pogledala sem izza ekrana in skozi okna zimskega vrta, sonce je sijalo skozi drevesa in razsvetljevalo Pascala, ki je sedel na drugi strani mize, zrl predse in vsake toliko časa, čisto počasi, natipkal eno samo besedo, občasno tudi dve ali tri. Pred njegovimi očmi sta se zrcalila, dvojno, okno, jesensko drevo; celotna sijoča Saška se je skrivala v stekelcih njegovih očal, in on je zrl skoznjo. Miza je bila nekoliko prenizka, kmalu bova oba grbavca. Pepelnik je prekipeval. V roki sem še kar držala svoj krožnik, ki je vseboval špagete v kot zmeraj preveč pikantni paradižnikovi omaki, in še kar nisem mogla verjeti. Proti sem, nekaj imam proti pika. Avtor se moti pika. Brez teh vprašanj lahko dobro živiš dalje PIKA. Brez teh vprašanj seveda nikakor ne moreš živeti. Življenje brez teh vprašanj seveda še nikoli ni bilo v okviru možnosti. Ta vprašanja so skala, na kateri gradim svojo cerkev. So prebavljiv substrat. Ta vprašanja služijo sebi in nam kruh. So trapasto kratkočasenje in kot taka so ena od resnic pisanja. Je to mogoče vprašaj. Ja in ne.

Zgrabila me je čudna, otroška volja po premikanju, vstala sem, ampak prevleka iz umetnega usnja fotelja se mi je prilepila na zadnjico, spet sem sedla, impulz se je tako naglo sesul vase, kot je vzniknil, in bila sem razočarana nad seboj.

V tednih zatem sem dosti ljudem prebrala ta mejl. Večina jih je bila že zelo nepotrpežljivih, ko sem začela brati, zaradi dolge predzgodbe, ampak v nekem trenutku, nekje po dveh tretjinah mejla, so vsi padli not, so vsi obsedeli z odprtimi usti, to pisanje se jih je dotaknilo, bili so, čemur se po angleško reče »humbled«. Kljub temu mi več mesecev ni uspelo, da bi odgovorila. Mnogo kasneje, v Berlinu, sem se končno dokopala do tega. Bilo je, kot da bi se bala, da bi z nadaljnjimi, manj spektakularnimi besedami kompromitirala celost sporočila, kar se je kasneje seveda izkazalo za neutemeljeno skrb. To bi mi lahko bilo že od začetka jasno, če bi bila nekoliko bolj pozorna, kajti tisto spektakularno, pri Scherstjanoiu in pri Bolañu, pravzaprav ni v načinu besed, temveč v določeni drži, ki je mir in spokojnost in ožganina od zmrzovanja in nevarnost in ponižnost in gotovost in noro veselje nad lepim. Odgovorila sem torej in potem sem še enkrat prebrala vsak mejl, ki sva si ga s Scherstjanoiem izmenjala. Pri večini je šlo za skupinske mejle z materialom za seminar, linki, slikami, teksti, predzadnji mejl pa sem poslala jaz, opravičila sem se za kratko zamudo in mu poslala svojo seminarsko nalogo, PDF, BELEŽKE 15, konglomerat fotk in screenshotov beležk z iPhona poletje 2015, ki sem ga preživela v Albaniji, kjer sem v Tirani obiskala svo-

je stare starše in sem s starši in sorojencema dremala na plaži, šest tednov. Dokument je bil moj poskus, da bi dojela vizualno poezijo, in seveda je bil obupen. Fotke so bile še najboljše od vsega. Vedno so zavzele celotno stran, med najlepšimi je bila ena iz naše najbolj borne počitniške sobe, na njej upodobljeni: oprema spalnice iz devetdesetih let z veliko, nerazložljivo cevjo na postelji, nekaj pred kratkim odbranih »časopisov z zanimivimi članki« mojega dedka, ki jih od leta 1991 zbira zvezane v svežnje po kvartalnih, in majhna platenka poleg ducata čebule, ki leži na tleh pred velikim ogledalom, v katerega sem fotografirala, da bi dokumentirala ta nabor, kar je razvidno z moje rjavo zagorele roke s telefonom, ki štrli v sliko. Pri screenshotih mojih beležk je šlo za nekaj čisto drugega. Treba jih je bilo razumeti kot zbirko, zbirala sem jih, zbirali so me, v tistih presvetljenih trenutkih, v katerih je bila nevarnost, da se razlezem. Tako kot fotke sem tudi njih natisnila in jih potem še ročno popisala in pokomentirala, preden sem jih spet poskenirala. Bili so moja hrbtenica, imela sem jih sama zase. Kasneje, sključena nad računalnik, sem vse prebrala.

Mi pa mislimo, da mora biti jezik predvsem jezik, in če že mora na karkoli spominjati, potem najprej na kakšno žago ali na zastrupljeno puščico divjaka.

VELIMIR HLEBNIKOV IN
ALEKSEJ KRUČONIČ

Moj let je zamujal, torej sem ure in ure preživela v čakalnici Letališča matere Terezije v Rinasu. Na moji

desni je sedel družbeno angažiran Holandec, ki že skoraj dvajset let vsako poletje pride sem, da nekje na deželi obišče zasebno sirotišnico, ki jo financirajo on in še neki drugi. Bil je zelo rdeč v obraz, in dokler ni bil razglašen njegov let v Amsterdam, sva razpredala o lepoti Albanije in pomenu pojmov »Holandija« in »Nizozemska«. Na moji levi je sedela skupina žensk, nekatere so bile emigrantke, druge so se odpravile na obisk k svojim otrokom v tujino, očitno so se spoprijateljile tukaj na letališču in so burno razpravljale o političnih razmerah, tako nacionalnih kot tudi evropskih, kot tudi o njihovi odvisnosti od milosti Amerike, kot so rekle. Njihove geste, njihovo mimiko, celoten način, kako so govorile, sem pogrešala že, ko so še sedele pred menoj. To hrepenenje nima imena, ima samo primerljive trenutke, kot občutek v trebuhu ob preletu zračne luknje. Ženske so bile glasne, nekoliko vulgarne (ampak to potih!) in so židane volje oznanjale, da smo vsi vse svoje življenje ostali idioti, da je stanje idiotije, v katerem vztraja mali človek, h kateremu so se prištevale, domala patološko. Najbolj poetična med njimi je menila, da je vse vprašanje izobrazbe, vzgoje, konstatirala je namreč, da celo drevo, ki je samo iz lesa, kar lahko pomeni tudi toliko, kot »da je butasto«, celo leseno drevo torej, ki je sicer butasto, ampak ima tudi samo eno nalogo, namreč da raste, ne bi zmoglo izpolniti niti te, če ga ne bi privezali na palico, ko je še majhno in nežno, drugače ne bi nikoli zraslo naravnost, pokončno soncu naproti, in druge so ji mrmraje pritrdile kot nabrekel potoček, nabrekel kot njihove prekipevajoče materinske prsi,

nabrekel kot pik komarja, kot modrica na očesu, kot obet.

Spomladi, jeseni, ko se priklatijo nevihte v prostranosti front, mesto deluje kot odprt proti-stav, ki delno nalomi najnižje sloje zračnih mas, delno pa jih preusmeri s cestami. Proti-valovi. Turbulence. Kipenje morja. Zgoraj v nevihti v jutranjem svitu jate kavk, vran: s svojih dreves, na katerih počivajo, priletijo krožeč čez karakteristike kot sv. Ane v morju zraka, s svojimi sunki vetra, vzgorniki, vrtinčenjem. [...] Kaj pomeni: kraj rojstva, kraji življenja, kraj smrti? Obstaja vzajemno učinkovanje med rastočo mobilnostjo in odprtostjo? Viden postane neznanski odmik, tujost med človekom in človekom. Ampak tudi smehtanje. Prijaznost. Smejanje. Vedno se vrne nova, je nepokorljiva, volja, da bi se uresničile sanje: svoboda enakost bratstvo.

CARLFRIEDRICH CLAUS, *KRAJ VETRA*

Včasih, ko prebiram posamezne albanske besede, se mi v glavi spotakne, in iz ene besede nastane neka druga, nemška, in na primer »e barabarët« preberem »enak, pravičen« in mislim »barbari«, pri čemer, za povrh, v podobnih situacijah prepoznam tudi kako drugo albansko ali celo angleško besedo namesto pravičnega pojma. Nekako je to zmeraj tudi več kot zgolj lingvistična napaka, šele napaka namreč besedi vlije pomen, drugače rečeno: beseda je ladja, in če samo en pomen sedi blizu premca, je v nevarnosti, da potone,

reši ga lahko samo, če drug sijajen, napačen pomen naplavi v krmo, ki reši vse, česar ni več mogoče rešiti.

Nisem uspela vsega prebrati, imela sem druge težave. Ampak točno na presečišču dveh krivulj, pri čemer krivulja A označuje strmo rastoče število težav, medtem ko krivulja B zaznamuje konstantno nizko stanje priznanja pomembnosti le-teh za lastno življenje, je trenutek, ko spričo irelevantnih sovražnikov in stisk luč sveta uzre kljubovalno branje. In tako je naneslo, da sem se nekega lepega maja po Dunaju sprehajala s knjigo, težko kot kamen, namreč 2666 Roberta Bolaña. Tam sem bila, da bi uprizorila kratko drama, živela sem pri neki operni dramaturginji, v sobi, opremljeni z izredno slabo internetno povezavo, kjer sem zvečer na skrivaj kadila pri oknu in, da bi zaspala, do onemoglosti gledala vse, kar je ponujal avstrijski zasebni kanal ATV, medtem ko sem preostanek dneva prebila na vajah in v mestu, v kavarni ali v Praterju, kjer sem se informirala o zgodovini največjega nemškega pisatelja in umorih žensk v Sonori. Enkrat si je eden od igralcev v nekem melodramatičnem trenutku z života strgal kostumsko srajco, pa vendar ni odletel noben gumb. Tega takrat sigurno ni storil prvič in je s tem poskusno nakazal, da mu jaz že ne bom nič govorila, sploh pa ne česa, kar bi privedlo do tega, da bi se skrajšal njegov tekst, ki ga tako ali tako ni obvladal. Zaradi resničnostnih formatov na ATV je izmenjava žen delovala kot umetniška oddaja, delala sem dvanajst ur na dan in sem bila nasploh zelo sama. Vsako jutro sem se torej sedeč ob dunaj-

ski kavi pred medtem že zaprto podružnico Aide na trgu Schwedenplatz vprašala: Kje je Benno von Archimboldi?

trije jeziki so preveliki za tvoja usta, otrok moj ...

DAGMARA KRAUS, ÇATODAS

Drugič že sva hodila isti krog. Scherstjanoi je rekel, tako sem ponosen, tako ponosen, razumete, da mi je že kar nerodno, ampak medtem dobim uradni dopis, s finančnega urada in tako dalje, in lahko brez problemov odgovorim nanj, vse razumem, vse, je rekel Scherstjanoi, dolgo je trajalo, študiral sem nemščino, tako dolgo sem živel tukaj, ampak šele od nedavnega imam občutek, da te dopise res, dejansko razumem, jih dojemam intuitivno, mar ni to osupljivo? In jaz sem mu pripovedovala o svojih starših in obratni izobrazbi njunih nemških pogovornih kompetenc, izhajajoč iz njune intuicije glede uradnih dopisov, in se spraševala, ali bom kdaj dosegla tako zdravo sozvočje s svojo pošto kot moj učitelj, ko že na vlaku, ko sem soočena s prodajalcem kave/sprevodnikom/kontrolorjem, vsakič kljub srebrni kartici zvestobe Nemških železnic in veljavni vozovnici vztrepetam, kot da so Oče/Sin/Sveti duh in jaz apostat.

Potem sva odklenila kolesi in ju še del poti vodila skupaj. Scherstjanoi se je zdel nekoliko razočaran, ker moje ni bilo le v slabem stanju (oprostljivo), temveč ni imelo niti imena, svojemu pravi Makarevič, po najprej sovjetskem, nato ruskem pevcu rock skupine Mašina vremeni (Časovni stroj), znane po hitih kot

Povorot (Ovinek) ali *Kartonnye krilja ljubvi* (Papirnata krila ljubezni). Včasih, je rekel Scherstjanoi, ga zelo razveseli, ko posluša glasbo, ki ne ustreza njegovemu lastnemu estetskemu programu, in to čeprav so Makarevičeva besedila na trenutke zelo žalostna, potem sva se poslovila, odkolesarila sem po Pappelallee in zapela: Don't go chasing waterfalls / Stick to the rivers and lakes that you're used to.